

В. М. КОРПУСОВА

Археологічний музей АН УРСР

У системі Академії наук УРСР створено комплексний Центральний науково-природничий музей в складі археологічного, геологічного, палеонтологічного, зоологічного та ботанічного музеїв. Археологічний музей відкрито в травні 1969 р. до 50-річного ювілею Академії наук УРСР.

Експозиція музею побудована на базі кращих колекцій з фондів Інституту археології АН УРСР, на правах відділу якого існує музей. У створенні його брали участь співробітники музейного відділу Інституту археології АН УРСР. Музей розрахований на фахівців та широкі кола відвідувачів.

Мета експозиції — показати розвиток матеріальної та духовної культури населення України від доби палеоліту до пізнього середньовіччя. Науковий зміст її поєднується з декоративністю оформлення. Матеріали подано за археологічними культурами.

Приміщення музею складається з чотирьох залів загальною площею близько 500 м². Понад 7 тис. експонатів виставлено в 43 просторах вертикальних вітрин.

Невід'ємною частиною експозиції є встановлені над усіма вітринами мальовані фризи. Сюжети їх, що відповідають тематиці кожного залу, взяті з оригінальних пам'яток декоративно-прикладного мистецтва та архітектури. Фризи виконують не тільки суто декоративну функцію, а й змістову, сприймаються як самостійне ціле.

Конструкція вітрин зумовила розміщення експонатів по вертикалі. Більшість з них розташована на планшетах, а окремі виставлені на нейтральному або кольоровому фоні. Планшети виконують подвійну функцію: з одного боку, тематично об'єднують експонати відповідно до їх призначення, розміру тощо, з другого — завдяки кольору посилюють сприйняття того чи іншого предмета. Великі об'ємні речі встановлені на підумах вітрин та на підставках між ними. Слід зазначити і такі засоби оформлення, як світлові ефекти (штучне розсіяне світло кожної вітрини падає на фризи знизу, створюючи враження повітряної перспективи зображеного на них). Вдало знайдено кольори для фону.

В музеї демонструються оригінальні археологічні знахідки. Як додатковий ілюстративний матеріал використано велику кількість фотографій, малюнків, графічних та предметних реконструкцій окремих речей. Матеріали кожної археологічної культури супроводжуються анотацією та картою її поширення.

У вступному залі дана загальна характеристика розвитку археологічної науки на Україні. Тут експонуються ілюстративні схеми походження людини та археологічної періодизації, портрети видатних вчених та основна література з археології УРСР.

Експозиція I залу, яка об'єднує пам'ятки від раннього палеоліту до кінця доби бронзи, відкривається кам'яними виробами ашелльської пори раннього палеоліту з стоянок Житомирської та Рокосове. Мустьєрська пора представлена крем'яним інвентарем стоянок Антонівка I, II, Шайтан-Коба, Скеля Орел, Скубова балка. Привертає увагу бивень мамонта разом з залишками культурного шару (Заскельне V).

Більш різноманітні експонати пізньопалеолітичної епохи (матеріали з стоянок Радомишльської, Мизинської, Амвросіївської). Крім знарядь праці з кременю, кісток мамонта, а також зброї тут експонуються найдавніші твори мистецтва, зокрема скульптура та живопис з Мзізна, побутові речі, прикраси.

Уявлення про пізньопалеолітичну культуру доповнює науково обґрунтована предметна реконструкція житла з стоянки поблизу с. Межиріч. Серед експонатів мезолітичної епохи (грот Водопадний, Фат'ма-Коба, Осокорівка) привертає увагу крем'яний інвентар та моноліт з поховання Васи́лівського III могильника. Численні неолітичні культури — приазовська, сурсько-дністровська, буго-дністровська, дніпро-донецька, ямково-гребінчаста — експоновані кам'яним та глиняним орнаментованим посудом, землеробськими, мисливськими, рибальськими знаряддями праці, різноманітними прикрасами, скульптурою з каменю та глини.

Значна частина експозиції, присвяченої епосі міді — бронзи, — це матеріали, що належать до тринільської культури. Представлені багаті колекції посуду, дрібної пластики, землеробських знарядь праці та речі домашнього виробництва. З пізньотрипільських поховань (могильники Софіївка, Червоний хутір, Чернин) експонують мідні прикраси, сокири, ножі, кинджали та ін.

Серед предметів, що характеризують середньостогівську культуру, цікавими є бронзові браслети, крем'яні сокири, моноліти з поховань у с. Чаплі.

Ряд матеріалів ілюструє основні риси численних археологічних культур — ямної, кемі-обинської, катакомбної, зрубної, середньодніпровської, тишпещької, культур багатоваликвої кераміки та кулястих амфор.

Степові пам'ятки доби бронзи представлені речами з поселень Сабатинівка, Ушкалка та інших, а також матеріалами безкурганного могильника поблизу с. Широке. Експозиція цього залу завершується характеристикою білогородської та мар'янівсько-бондарихінської культури.

Експозиція II залу охоплює пам'ятки раннього залізного віку. Зокрема, тут є знахідки, пов'язані з черніоліською культурою, комплекс речей киммерійського часу з поховання поблизу с. Зольне в Криму. Широко подані матеріали лісостепових та степових племен скіфського часу. Експонуються речі таврської, висоцької, підгірцівської та сарматської культур. Нижньодніпровські городища пізньоскіфського часу представлені знахідками з городища та могильника Золота Балка.

Значне місце відведено матеріалам античних міст: поселення на о. Березань, Ольвії та її хори (поселення Козирка), Тіри. Серед кераміки з поселення на о. Березань є посуд, що належить до кращих зразків грецького мистецтва. Це амфора стилю фікеллур, родоський дипос, хіоський келих та ін. Експозиція підкреслює землеробський характер господарства цієї першої в Північному Причорномор'ї античної колонії. Яскраво охарактеризовано такий важливий стародавній центр, як Ольвія — її господарство, містобудівництво, культуру, ідеологію та ін. Привертають увагу науково обґрунтовані предметні реконструкції житлових кварталів міста. Багаті колекції посуду (чорно- та червонофігурні, червонолакові та ліпні посудини). Дуже цікава колекція скульптури, в тому числі зображення Артеміди, Кібели, мармуровий барельєф — плита ситонів.

Античний розділ завершується експонатами (кераміка, скульптура, епіграфічні пам'ятки) з іншого грецького центру — Тіри.

У III залі розміщуються матеріали, пов'язані з етногенезом слов'ян та культур середньовічного часу. Починають експозицію зарубинецькі та черняхівські пам'ятки. Численний керамічний матеріал, предмети побуту та прикраси, зняряддя праці характеризують матеріальну і духовну культуру населення рубсжу та перших століть нашої ери. Далі йдуть пам'ятки слов'янської культури типу Пеньківки, Волицевого, Луки Райковецької.

Експонуються речі з поселень Капулівка, Канцерка, Пастирське, окремі знахідки з Макаргета (прикраси гунпського часу), з Клепчев (ранньослов'янські емалі).

Значна частина експозиції — це різноманітні пам'ятки Київської Русі. Вони дають уявлення про життя давньоруських міст Києва, Городська, Колодязина, Івана, Воїня, Чучина. Експонуються речі (зброя, прикраси та ін.) дохристиянського Шестовицького могильника. Біля торцової стінки залу — діорама «Богатирська застава на Дніпрі», реконструкція якої зроблена за матеріалами розкопок давньоруського міста-фортеці Чучина.

Приділено увагу й середньовічним неслов'янським культурам: салтівській, пізньокочівницькій. Певний інтерес становлять експонати, що належали населенню середньовічного Криму. Серед них — скляний та глиняний посуд, зброя, деталі одягу тощо з ранньосередньовічного Скалистинського могильника.

Експозиція музею завершується показом матеріалів українського середньовіччя XIV—XVII ст. — поселення поблизу с. Комарівка та Жовниської фортеці.

Музей проводить велику наукову і виховну роботу. Тут читаються лекції для студентів Київського університету та педінституту, Художнього інституту, організуються консультації для відвідувачів. Музей має велику популярність серед вітчизняних і зарубіжних спеціалістів і у широкому колі відвідувачів. На 1 березня 1971 р. у ньому побувало понад 152 тис. чоловік.